

Rozvoj čtenářské gramotnosti, respektive čtení v odborných předmětech má ale ve srovnání se čtením v rámci výuky jazyka a komunikace specifika, která je třeba zohlednit. Od otázky „proč“ se na středních odborných školách systematicky a cíleně věnovat čtenářské gramotnosti, nyní obrátíme pozornost k tomu „jak“ číst v odborných předmětech. Vycházet přitom budeme nejen ze zahraničních zdrojů, ale využijeme poznatky a zkušenosti českého odborného zájmu a pedagogické praxe.

Doporučení 5: Texty v odborných předmětech

Silnou výzkumnou podporu nachází čtení v odborných předmětech v anglosaských zemích, které tématu věnují dlouhodobou a poměrně rozsáhlou pozornost. Přestože se řadě z nich daří promítat požadavky na oborové čtení (oborovou gramotnost) v kurikulárních dokumentech, je možné říci, že ani tam není pro mnoho učitelů využití čtení ve výuce odborných předmětů samozřejmostí. Jednu z možných překážek, které při implementaci oborového čtení do výuky na učitele působí, lze spatřovat v dostupnosti vhodných textů (resp. v nízké kvalitě dostupných textů).¹⁰²

Jak již bylo uvedeno, čtení v oborech není totéž co prožitkové čtení. Rozdílný je záměr, s nímž čtenář přistupuje k textu. Liší se také nároky v rovině porozumění, jež je v odborných předmětech v mnohem větší míře ovlivňováno předchozími vědomostmi a zkušenostmi čtenáře. Výrazně odlišná je také povaha čteného, a to nejen z hlediska syntaxe (členité větné celky, trpný rod). Podstatné rozdíly jsou také v propracování a formátu textu (využívání specifických struktur jako např. problém – řešení, definice – příklad, příčina – následek, srovnání – kontrast, sekvenční výpis či výběr? různorodých nelineárních textů, vizuálních prvků).¹⁰³

Školní praxe ukazuje, že standardně se žáci v rámci výuky odborných předmětů setkávají s texty v učebnicích, které slouží jako zdroje poznatků a informací. Tomuto účelu je přizpůsobena jejich forma, struktura, orientační prvky. Učebnicovým textům dominují faktografické údaje bez přirozeného kontextu a širších souvislostí, zřídka je součástí učebnice autentický materiál. V kontrastu s tím je naddimenzování odborné terminologie i míry abstrakce, mnohdy přesahující kognitivní a vývojovou úroveň žáků, jimž jsou učebnice určeny. S rychlým vývojem vědění, zejména v některých oblastech, mají učebnicové texty tendenci zastarávat a vzdalovat se zájmům a potřebám žáků.¹⁰⁴

Vyhledávání vhodných odborných textů (naučných, publicistických, popularizačních, instruktážních aj.) mimo učebnice se však, jak už bylo zmíněno, pro učitele mnohdy stává překážkou, na které systematické zavádění čtení do odborných předmětů v praxi trpí. A nelze se tomu příliš divit. Nacházejí texty, které zaujmou formou i tématem, jejichž čtenářská náročnost odpovídá možnostem žáků (s odpovídající oporou je přečtou s porozuměním) a které směřují nejen k oborovým, ale i čtenářským cílům, vyžaduje od učitele čas a zkušenosti.

Doporučení odborníků i zkušenosti učitelů¹⁰⁵ nabízí ale určitá vodítka, která pomohou ve fázi hledání a výběru ověřit, zda je neučebnicový odborný text vhodným materiálem pro rozvoj čtenářské gramotnosti konkrétních žáků. Následující přehled uvádí znaky, které takto funkční texty zpravidla mají:

- Odborné informace jsou podány jiným způsobem než formou výkladu.
- Text motivuje žáka přemýšlet nejen o tom, co přímo sděluje, ale i o tom, v jakém vztahu je dané téma či problém k němu samému.
- Odborné informace obsažené v textu zapadají do toho, co žák zná a jak uvažuje.
- Text pomáhá objasňovat neznámé pojmy, získat nové souvislosti z oboru.
- Text vyžaduje, aby žák znal některá východiska, podněcuje pracovat s již osvojenými informacemi.
- Text má zápletku a míří k řešení. Je vhodné, když hned v úvodu nastoluje otázku.
- Text obsahuje různé úhly pohledu na problém či téma.
- Text přináší žákovi zážitek (vyprávění události, životní příběh, reportáž).
- Text poskytuje jak informace z oboru, tak podněty k diskuzi a dotazování se.

Zahraniční studie potvrzují, že důkladný výběr textů podporuje fungování postupů rozvíjejících čtenářské dovednosti. Užitečným nástrojem pro posuzování toho, zda je text kompatibilní s danými žáky a oběma druhy cílů (oborovým

¹⁰² Kafková, M. (2019). *Oborové čtení ve výuce zeměpisu: přístupy učitelů v širším kontextu*. Disertační práce. Přírodovědecká fakulta. Univerzita Karlova. Praha. s. 14–20.

¹⁰³ Sejnost, R., Thiese, S. (2010). *Reading (and Scaffolding) Expository Texts*. Dostupné z: <http://www.adlit.org/article/39906/>.

¹⁰⁴ Košťálová, H. (2016). Je učitel naučného předmětu i učitelem čtení? *Kritická gramotnost*. Ročník 2, dvojčíslo 2+3.

¹⁰⁵ Šlapal, M. Košťálová, H., Hausenblas, O. a kol. (2012). *Metodika rozvoje čtenářství a čtenářské gramotnosti*. KVIC. Nový Jičín.